

ХЯТАД-МОНГОЛЫН ТӨМӨР ЗАМЫН ТЭЭВРИЙН ТӨРӨЛЖСӨН НЭР ТОМЬЁОНЫ ОРЧУУЛГЫН АСУУДАЛ

Zeyu.Wang⁵⁴

Агуулгын товч: Ази тивийн төвд байрладаг далайд гарцгүй Монгол Улсын хувьд хамгийн тохиромжтой, хэмнэлттэй, суурь тээврийн хэлбэр нь төмөр замын тээвэр юм. Өөрөөр хэлбэл Монгол Улсын хувьд төмөр замын тээвэр нь үндэсний эдийн засгийг хөгжүүлэх гол холбоос бөгөөд өртөг багатай, тээвэрлэх хүчин чадал харьцангуй өндөр, тээвэрлэлтийн үр ашиг харьцангуй өндөр, аюулгүй байдал, цэгийн уялдаа холбоо, эрчим хүч хэмнэлт, хорт утаа ялгаруулалтыг бууруулах зэрэг давуу талтайгаас гадна тав тухтай, хямд, цаг агаарын бүх нөхцөлд тээвэрлэх онцлогтой.

Бид энэхүү өгүүллээрээ Монголын төмөр замын сурах бичгүүдийг хятад хэлнээ орчуулах явцад гарч буй нэр томьёоны орчуулгад дүн шинжилгээ хийж, хятад хэл дээрх нэр томьёог оновчтой бус орчуулан хэрэглэж байгааг зарим жишээгээр тодруулан тайлбарлаж, нэр томьёог орчуулахад тавигддаг зарчимд тулгуурлан оновчтой, зөв орчуулгыг дэвшүүлэх судалгаа хийснээ танилцуулсан болно.

Түлхүүр үг: төмөр зам, төмөр замын технологийн нэр томьёо, хятад хэлний орчуулга, стандарт орчуулга.

УДИРТГАЛ

Хятад Монголын төмөр замын хамтын ажиллагааны хөгжлийн түүх, өнөөгийн байдал

Хятад, Монголын төмөр замын хамтын ажиллагаа урт удаан жилийн түүхтэй бөгөөд хоёр орны эдийн засгийн хөгжил, худалдааны солилцоонд чухал ач холбогдолтой юм. Бүр 1952 оны есдүгээр сарын 15-нд Хятад, ЗХУ, Монгол гурван улсын Засгийн газар Жинин-Улаанбаатар төмөр зам барих, гурван улсын хооронд төмөр замын хосолсон тээвэр байгуулах тухай хэлэлцээрт гарын үсэг зурснаар Хятад, Монголын төмөр замын хамтын ажиллагаанд шинэ хуудас нээгдсэн юм. Жининээс Эрэнээр дамжин улсын хил хүртэлх Жи-Эр төмөр замыг (1524 мм өргөн царигтай) 1953 оны 5-р сард эхлүүлж,

⁵⁴ МУИС, ШУС, ХУС-ын магистрант. БНХАУ-ын Бугатын Төмөр Замын Мэргэжил Технологийн коллежийн багш.

1955 оны 12-р сарын 1-нд албан ёсоор ашиглалтад оруулсан; Улаанбаатараас Замын-Үүдээр дамжин улсын хил хүртэлх төмөр замыг (1524 мм өргөн царигтай) мөн 1955 оны сүүлээр Монгол, ЗХУ хамтран барьжээ. 1956 оны 1-р сарын 3-нд хоёр улсын хил дээр Хятад, Монголын төмөр замыг холбох ёслол болж, 1-р сарын 4-нд Хятад, ЗХУ, Монгол гурван улсын засгийн газар хамтарсан мэдэгдэл гаргаж, Улаанбаатар-Жинин төмөр замын ажил дуусаж, Хятадын төмөр замын төмөр зам ашиглалтад орсныг албан ёсоор зарлав. (Gao, 2009).

Дараачийн бүтээн байгуулалтад Хятад Монголын төмөр замыг тасралтгүй сайжруулж, шинэчлэн сайжруулсаар ирсэн юм. 1965 оны 9-р сарын 21-ний дараа Жи-эр шугамын царигийг 1524 мм-ээс стандарт царигийг 1435 мм болгон өөрчилснөөр төмөр замын тээврийн үр ашиг, тав тухыг улам дээшлүүлжээ (Köll, 2019). 21-р зуунд эдийн засгийн даяаршил гүнзгийрч, бүс нутгийн хамтын ажиллагаа бэхжсэнээр Хятад, Монголын төмөр замын хамтын ажиллагаа хөгжлийн шинэ боломжийг нээж өгчээ. Ялангуяа "Бүс ба зам" санаачилгын дагуу Хятад, Монголын төмөр замын салбарын хамтын ажиллагаа тасралтгүй гүнзгийрч, хамтын ажиллагааны төслийн тоо нэмэгдсээр байна (Kumar, 2022).

Хятад-Монголын төмөр зам нь хоёр орны худалдаанд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Монгол бол нүүрс, зэс, төмрийн хүдэр болон бусад ашигт малтмалын асар их нөөцтэй, байгалийн баялаг ихтэй орон бөгөөд Хятад улс дэлхийн эрчим хүч, түүхий эдийн хамгийн том хэрэглэгчдийн нэг бөгөөд эдгээр баялгийн эрэлт ихтэй байдаг. Хятад-Монголын төмөр зам нь Монголын баялгийн экспортод таатай суваг болж, Монголын баялгийн давуу талыг эдийн засгийн давуу тал болгон хувиргахад түлхэц өгч байна. Үүний зэрэгцээ Хятадын аж үйлдвэрийн бүтээгдэхүүн, машин, тоног төхөөрөмж, электрон бүтээгдэхүүн зэрэг нь Хятад-Монголын төмөр замаар Монгол руу тасралтгүй тээвэрлэгдэж, Монголын эдийн засгийн бүтээн байгуулалт, ард түмний амьдралын хэрэгцээг хангаж байна. Статистикийн мэдээгээр, Хятад, Монголын хоёр талын худалдааны хэмжээ сүүлийн жилүүдэд үргэлжлэн өсөж, 2022 онд 6 тэрбум ам.долларт хүрч, худалдааны ихэнх барааг төмөр замаар тээвэрлэсэн байна (Jamts, 2024).

Хятад-Монголын төмөр зам ч боловсон хүчний солилцоонд чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Хоёр улсын хооронд соёл, боловсрол, аялал жуулчлал болон бусад салбарын солилцоо нэмэгдэж байгаатай холбогдуулан улам олон хүн төмөр замаар зорчихыг сонгож байна. 2024 оны 3-р сарын 15-ны өдөр Хятад, Монгол хоёр орны олон улсын зорчигч тээврийн галт тэргийг дахин ажиллуулж, хоёр орны боловсон хүчний холбоо, соёлын солилцоог улам бэхжүүлэв. Олон улсын зорчигч тээврийн галт тэрэг үйлчилж байгаа нь хоёр орны ард иргэдийн ая тухыг хангаад зогсохгүй хоёр орны аялал жуулчлалыг хөгжүүлэх, хоёр орны ард түмний харилцан ойлголцол, найрамдлыг нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой юм.

1. Хятад-Монголын төмөр замын тээвэрт мэргэжлийн нэр томьёо орчуулах хэрэгцээ, ач холбогдол

Нэр томьёог стандартчилахдаа ямар шаардлагыг баримтлах вэ? Нэр томьёо ер нь ямар байвал зохих вэ? гэдэг асуултад хариулт өгөх шаардлага байнга гардаг. Учир нь нэр томьёог зөв оноож, боловсруулж, жигдлүүлснээр бусад зүйл нь аяндаа цэгцэрдэг.

1740-1742 онд зохиогдсон “Мэргэд гарахын орон нэрт тогтоосон даяг” номд суурилсан нэр томьёо орчуулах, оноох, тогтоох, боловсруулах, жигдлэх ажил нь тасралтгүй үргэлжилсээр орчин цагтай золгосон (Батбямба, 2023) бөгөөд Монгол Улсын хувьд Судар бичгийн хүрээлэнгийн дэргэд 1924 онд “Улсын нэр томьёоны комисс” байгуулахаар шийдвэрлэсний дараа жил буюу 1925 онд нэр

томьёоны байнгын комиссыг ажиллуулж эхэлсэн цаг үеийг нэр томьёог судлах, шинжлэх ухааны ул суурьтай судалгаа хийх, судалгааны үр дүнд нэр томьёог зөв оновчтой оноох, тогтоох, боловсруулах, жигдлэх хийгээд сурталчлан таниулах, хэрэглэх ажлын эхлэлийн шанг тавьсан гэж үздэг.

Энэ цаг үеэс хойш өдгөө хүртэл монгол утга зохиолын хэлний нэр томьёо бүтэх арга, илтгэх утга, гүйцэтгэх үүрэг хийгээд давтамж хэрэглээний асуудлыг судлаачид судалж, “Монгол хэлний нэр томьёо бүтэх нийлэг болон задлаг хэв шинж” (Гэрэлмаа. Г, 2020), “Нэр томьёоны орчуулга судлал” (Мөнхцэцэг. Н, 2020), “Нэр томьёоны стандартад хийсэн хэл шинжлэлийн судалгаа” (2024) хамтын бүтээл зэрэг судалгааны өгүүлэл, ном, сурах бичиг, цуврал, толь бичиг, гарын авлага хэвлүүлснээс гадна хурал, семинар, хэлэлцүүлгийг зохион байгуулж, энэ чиглэлийг судалгааг эргэлтэд оруулах, төр засгийн анхааралд тогтмол байлгах талаар арга хэмжээг авсаар ирсэн (Т.Батбямба, 2024) юм.

Дээрхээс гадна төмөр замын техникийн нэр томьёоны талаар хэд хэдэн судалгаа, стандарт бий. Үүнд:

1. MNS 6387-1:2013 – "Төмөр зам. Зам, замын аж ахуйн нэр томьёо, тодорхойлолт" стандарт нь төмөр замын зам болон замын аж ахуйн холбогдох нэр томьёо, тодорхойлолтыг агуулдаг.
2. MNS 6387-2:2013 – "Төмөр замын автоматик ба телемеханикийн нэр томьёо, тодорхойлолт" стандарт нь төмөр замын автоматик болон телемеханикийн салбарт хэрэглэгддэг нэр томьёо, тодорхойлолтыг багтаасан байна.
3. MNS 6387-3:2013 – "Төмөр зам. Хөдлөх бүрэлдэхүүний нэр томьёо, тодорхойлолт" стандарт нь хөдлөх бүрэлдэхүүнтэй холбоотой нэр томьёо, тодорхойлолтыг тусгажээ.
4. MNS 6387-4:2016 – "Төмөр замын тээврийн удирдлага, зохион байгуулалтын нэр томьёо, тодорхойлолт" стандарт нь төмөр замын тээврийн удирдлага, зохион байгуулалтын чиглэлийн нэр томьёог тодорхойлжээ.

Мөн "Төмөр замын нэр томьёоны Монгол-Орос толь бичиг" (2014) хэвлэгдсэн бөгөөд энэ нь төмөр замын салбарын мэргэжилтнүүдэд зориулсан нэр томьёоны тайлбар толь юм. Эдгээр стандарт, толь бичиг нь төмөр замын техникийн нэр томьёог нэг мөр ойлгож, хэрэглэхэд чухал үүрэгтэй.

Хятад, Монголын төмөр замын хамтын ажиллагаа гүнзгийрэхийн хэрээр нэр томьёог орчуулах шаардлага өдрөөс өдөрт урсан гарсаар байгаа энэ цагт үед уг хоёр хэлний ялгаа нь хоёр талын харилцаа, хамтын ажиллагаанд томоохон саад болж байна. Учир нь Хятад хэл нь Сино-Төвөд хэлний бүлэгт, Монгол хэл нь Алтай хэлний бүлэгт багтдаг бөгөөд энэ хоёрын хэл найруулга, үгийн сан, хэллэг зэргийн ялгаатай байдал нь ялангуяа төмөр замын тээврийн салбарын солилцоонд ихээхэн ажиглагдаж, хоёр талын харилцаанд олон хүндрэл учруулж байна.

Өөрөөр хэлбэл нэр томьёог буруу орчуулснаас олон төрлийн асуудал үүсэж болзошгүй. Үүнд:

1. Ойлголтын зөрүү – Гол утга алдагдаж, буруу ойлголт үүсэх магадлалтай. Жишээ нь, техникийн баримт бичигт алдаа гарвал бүтээгдэхүүнийг зөв хэрэглэхэд хүндрэл учирч болно.

2. Хууль эрх зүйн асуудал – Гэрээ, хууль тогтоомж, албан ёсны баримт бичигт буруу орчуулга орвол маргаан үүсэж, хууль эрх зүйн хариуцлага хүлээх нөхцөл бүрдэх эрсдэлтэй.

3. Мэргэжлийн нэр хүнд унах – Шинжлэх ухаан, анагаах ухаан, инженерийн салбарт буруу орчуулга хийвэл тухайн мэргэжлийн хүмүүсийн нэр хүндэд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй.

4. Санхүүгийн алдагдал – Худалдаа, бизнесийн гэрээнд буруу нэр томьёо ашиглавал буруу шийдвэр гаргаж, алдагдал хүлээх эрсдэлтэй.

5. Аюулгүй байдалд нөлөөлөх – Эм, хими, инженерчлэлийн салбарт буруу орчуулсан нэр томьёо нь аюултай үр дагавар дагуулах боломжтой. Жишээ нь, эмийн зааврыг буруу ойлговол эрүүл мэндэд хор уршигтай.

Тиймээс нийтээр хэрэглэж буй төмөр замын салбарт хэрэглэж байгаа нэр томьёоны стандартыг дахин хянах, улам боловсронгуй болгох шаардлага тулгарсаар байгаа тул шинжлэх ухааны ул суурьтай, тооцоотой судалгааг тухайн салбарын мэргэжилтнүүдтэй зөвлөлдөж хийх хэрэгтэй гэдэг нь ажиглагдаж байна.

Иймд бид энэхүү өгүүллээрээ Монголын төмөр замын сурах бичгүүдийг хятад хэлнээ орчуулах явцад гарч буй нэр томьёоны орчуулгад дүн шинжилгээ хийж, хятад хэл дээрх нэр томьёог оновчтой бус орчуулан хэрэглэж байгааг зарим жишээгээр тодруулан тайлбарлаж, нэр томьёог орчуулахад тавигддаг зарчимд тулгуурлан оновчтой, зөв орчуулгыг дэвшүүлэх судалгаа хийснээ танилцуулсан болно.

СУДАЛГААНЫ ХЭСЭГ

Төмөр замын барилгын төслийн техникийн солилцоонд мэргэжлийн нэр томьёог буруу орчуулсан нь инженерийн зураг төсөл, барилгын шаардлага гэх мэт хоёр талын ойлголтод хазайхад хүргэж болзошгүй. Төмөр замын гүүр барих техникийн баримт бичигт "гүүрэн тулгуур" (桥墩) гэсэн нэр томьёо орсон байдаг. Үүнийг үнэн зөв орчуулаагүй, бусад хамааралгүй үгээр андуурч орчуулбал Монголын инженер техникийн ажилтнууд гүүрний бүтэц, барилгын шаардлагыг буруугаар ойлгож, гүүрний зураг төсөл, барилгын чанарт нөлөөлж болзошгүй. Төмөр замын ашиглалтын менежментийн хувьд хэлний бэрхшээл нь галт тэрэгний диспетчерийн зохицуулалт, тээвэрлэлтийн зохион байгуулалт болон бусад ажилд хүндрэл учруулж болзошгүй юм. Галт тэрэгний диспетчерийн үйл ажиллагааны явцад галт тэрэгний ажиллах хугацаа, галт тэрэгний дугаар, зогсоол зэрэг мэдээллийг үнэн зөв дамжуулах шаардлагатай. Хэрэв мэргэжлийн нэр томьёог үнэн зөв орчуулаагүй эсвэл хоёр тал харилцан ойлголцоогүй бол диспетчерийн зааварчилгааг дамжуулахад алдаа гарч, галт тэрэгний хэвийн ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлж, аюулгүй байдлын осол хүртэл гарч болзошгүй.

Төмөр замын төслүүдийг саадгүй явуулахад төмөр замын тээврийн нэр томьёог зөв орчуулах нь чухал. Төмөр зам барих үе шатанд инженерийн зураг төсөл, техникийн нөхцөл, барилгын төлөвлөгөө болон бусад баримт бичигт мэргэжлийн олон тооны нэр томьёо агуулагдаж байгаа нь инженер техникийн ажилтнуудын барилга угсралтын ажлыг гүйцэтгэх, чанарын хяналт тавих чухал үндэс суурь болдог. Эдгээр нэр томьёог үнэн зөв орчуулснаар Хятад, Монголын инженер техникийн ажилтнууд төслийн зураг төслийн зорилго, барилга угсралтын ажилд тавигдах шаардлагууд гэх мэтийн талаар тогтмол ойлголттой болж, нэр томьёоны буруу ойлголтоос үүдэн барилгын ажилд алдаа гаргах, төслийн саатал гарахаас зайлсхийх боломжтой. Төмөр зам тавих төсөлд "тогтворжуулагч" (道砟) нь галт тэрэгний ачааллыг сарниулах, замын байрлалыг засах, ус зайлуулах үүрэг гүйцэтгэдэг буталсан чулуун материал юм. "道砟" гэдэг үгийг буруу орчуулбал барилгын ажилчид зам тавихдаа буруу материал ашиглаж, уг замын тогтвортой байдал, ашиглалтын хугацаанд нөлөөлж, улмаар төмөр замын төслийн чанар, хөгжилд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй. Тээврийн зохион байгуулалтын хувьд "галт тэрэг бүрэлдэх" (列车编组), "хөдөлгөөний урсгалын зохион байгуулалт" (车流组织) гэх мэт нэр томьёог үнэн зөв орчуулснаар хоёр тал ачаа

тээвэрлэлтийн төлөвлөгөөг сайтар уялдуулж, төмөр замын тээврийн үр ашиг, үр ашгийг дээшлүүлэх боломжтой болно. Аюулгүй ажиллагааны менежментийн хувьд "аюулгүй байдлын эрсдэл" (安全风 险), "аюулгүй байдлын удирдлагын тогтолцоо" (安全管理体系) зэрэг нэр томьёог үнэн зөв орчуулснаар хоёр тал төмөр замын тээврийн аюулгүй байдлын эрсдэлийг хамтран тодорхойлж, үнэлж, төмөр замын тээврийн аюулгүй байдлыг хангахад чиглэсэн аюулгүй ажиллагааны менежментийн үр дүнтэй арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхэд тусална.

Мөн төмөр замын тээврийн нэр томьёог зөв орчуулснаар төмөр замын тээврийн үр ашгийг дээшлүүлэх боломжтой. Төмөр замын тээврийн үйл явц нь ачаа ачиж буулгах, галт тэрэгний цуваа, ашиглалтын хуваарь гэх мэт олон холбоосыг хамардаг бөгөөд холбоос бүр нь үнэн зөв мэдээлэл дамжуулах, харилцаа холбоог шаарддаг. Мэргэжлийн нэр томьёог зөв орчуулснаар мэдээллийг үнэн зөв дамжуулах, хэлний үл ойлголцлоос үүдэлтэй ажлын цаг хугацаа, алдаа дутагдлыг бууруулж, улмаар төмөр замын тээврийн ерөнхий үр ашгийг дээшлүүлнэ. Ачаа ачих, буулгах үйл явцад "ачаа ачих төхөөрөмж" (货物装卸设备), "ачих буулгах горим" (装卸作业流程) зэрэг нэр томьёог үнэн зөв орчуулснаар ачих, буулгах ажилчид ажлын шаардлагыг үнэн зөвөөр ойлгож, ачаа тээвэрлэлтийн үр ашгийг дээшлүүлнэ. Галт тэрэг тээвэрлэх явцад "вагон бүлэглэх" (车辆编组) болон "галт тэрэгний бүрдүүлэлтийн төлөвлөгөө" (列车编组计划) зэрэг нэр томьёог үнэн зөв орчуулснаар угсралтын ажилтнууд галт тэрэгний цувааг хурдан, үнэн зөв гүйцэтгэх, галт тэрэгний зогсох хугацааг багасгаж, төмөр замын тээврийн үр ашгийг дээшлүүлэх боломжтой болно.

2. Орчуулгын ололт амжилт ба одоо байгаа асуудлууд

Хятад, Монголын төмөр замын хамтын ажиллагаа тасралтгүй урагшлахын хэрээр төмөр замын тээврийн нэр томьёоны орчуулга ч тодорхой үр дүнд хүрсэн байна. Тэдгээрийн дотроос “Хятад-Монгол-Монгол-Хятадын төмөр замын мэргэжлийн үгийн сангийн толь” бол ихээхэн ач холбогдолтой ололт юм. Уг толь бичгийг Бээжингийн Жиаотун их сургуулийн гадаад оюутан Анар эмхэтгэсэн бөгөөд тэрээр 2007 онд Хятадад суралцахаар ирсэн бөгөөд Хятад, Монголын төмөр замын ажилтнуудын харилцаанд хэлний бэрхшээл байдгийг олж мэдсэн тул чөлөөт цагаа зарцуулж, энэ толь бичгийг бүтээхэд ихээхэн хүчин чармайлт гаргасан. Уг толь бичигт төмөр замын суурь бүтэц, хөдлөх бүрэлдэхүүн, тээврийн зохион байгуулалт, холбоо дохиолол, ашиглалтын менежмент зэрэг олон асуудлыг хамарсан 3000 гаруй төмөр замын мэргэжлийн үг хэллэг, нэр томьёоны тайлбарыг Хятад-Монгол, Монгол-Хятад орчуулга, тайлбартайгаар багтаасан болно. Энэхүү толь бичиг хэвлэгдсэн нь Хятад, Монголын төмөр замын ажилтнууд болон оюутнуудын харилцаа холбоог ихээхэн хөнгөвчлөхийн зэрэгцээ Хятад Монголын төмөр замын тээврийн мэргэжлийн нэр томьёог орчуулах чухал лавлагаа болсон юм.

Гэсэн хэдий ч ийм амжилтад хүрсэн ч Хятад-Монголын төмөр замын тээврийн нэр томьёоны орчуулга зарим асуудал байсаар байна. Ялангуяа Хятад, Монголын төмөр замын салбарт нэр томьёо хэрэглэх нэгдсэн стандарт, техникийн нөхцөл байхгүйгээс орчуулгын хувьд ижил нэр томьёо зөрүүтэй байдаг. Төмөр замтай холбоотой нэр томьёоны тухайд "төмөр замын бэхэлгээ" (轨道扣 件) гэсэн нэр томьёог зарим орчуулгад "төмөр замын бэхэлгээ" гэж орчуулагдсан байдаг. Төмөр

замын дохионы системийн нэр томьёоны орчуулгад мөн "хэсгийн дохио" (闭塞信号), "блок хэсгийн дохио" зэрэг "блок дохио" гэсэн олон орчуулга байдаг нь Хятад, Монгол хоёр улсын төмөр замын дохионы системийн зураг төсөл, бүтээн байгуулалт, засвар үйлчилгээний талаар харилцахад хүндрэл учруулж, харилцаа холбооны зардлыг нэмэгдүүлж, үл ойлголцох эрсдэлийг бий болгож байна.

Орчуулгын хувьд соёлын суурь ойлголт хангалтгүй байгаа нь бас чухал асуудал юм. Хятад, Монгол хоёр улс түүх, соёл, нийгмийн өөр өөр гарал үүсэлтэй бөгөөд эдгээр ялгаа нь төмөр замын тээврийн нэр томьёонд ч тусгагдсан байдаг. Хэрэв орчуулагч эдгээр соёлын суурь ойлголтын талаар гүнзгий ойлголтгүй бол алдаатай орчуулга гарч болзошгүй. Монголын төмөр замын соёлд зарим нэр томьёо нь нүүдэлчдийн соёл, газар зүйн орчин нөлөөлсөн байж болзошгүй өвөрмөц утга, хэрэглээтэй байж болно. Хятадын төмөр замын нэр томьёо нь өөрийн аж үйлдвэрийн хөгжил, төмөр замын бүтээн байгуулалтын туршлагыг илүү тусгасан байдаг.

"Усан цамхаг" (水塔) гэсэн нэр томьёог орчуулахад шууд утгыг монгол хэлний харгалзах үгийн санд шууд орчуулж болох боловч Хятадын төмөр замын системд усан цамхаг нь зүтгүүрт ус нэмэх чухал байгууламж бөгөөд төмөр замын тээвэрт гүйцэтгэх үүрэг, ач холбогдол нь Монголын төмөр замын системийн ижил төстэй байгууламжаас өөр байж болно. Орчуулагч уг соёлын суурь ялгааг ойлгоогүй, шууд утгаар нь орчуулбал төмөр замын тээвэрт уг нэр томьёоны тодорхой утгыг үнэн зөвөөр илэрхийлж чадахгүй байгаа нь Монголын талд төмөр замын систем дэх усан цамхгийн үүрэг, үүргийн талаар үл ойлголцолд хүргэж болзошгүй юм. "Бээжин-Жанжякөүгийн төмөр зам" (京张铁路) (Бээжин-Жанжякөү төмөр зам нь Хятадын анхны бие даасан төмөр зам бөгөөд түүхэн чухал ач холбогдолтой) (zhangjiakou) (ХБҮЗ, 2016.9.8) гэх мэт түүх, соёлын утга агуулга бүхий төмөр замын нэр томьёоны тухай ярихад орчуулагч түүний цаад түүх, соёлын суурь ойлголтыг ойлгоогүй, эсвэл зөвхөн монгол хэлээр орчуулах энгийн орчуулга, орчуулга хийх чадвартай байж болно. Энэ нь хоёр улсын төмөр замын соёлыг солилцох, өвлүүлэхэд тохиромжгүй.

3. Төмөр замын тээврийн нэр томьёоны орчуулгын салбарын хөгжилд үзүүлэх олон талт нөлөө

① Техникийн харилцааны саад бэрхшээлийг арилгах

Хятад Монголын төмөр замын техникийн солилцооны төсөлд төмөр замын тээврийн мэргэжлийн нэр томьёог үнэн зөв орчуулах нь бат бөх гүүр мэт бөгөөд хоёр талын техникийн ажилтнуудын харилцаа холбооны саадыг амжилттай эвдэж, техникийн хамтын ажиллагаа жигд хөгжих бат бөх үндэс суурийг тавьсан юм. Хятад-Монголын төмөр замын нэг хэсгийн цахилгаанжуулалтын төслийг жишээ болгон авч үзвэл, уг төсөлд эрчим хүчний цогц систем, эрчим хүчний хангамжийн дэвшилтэт технологи багтсан тул хоёр талын техникийн ажилтнууд техникийн олон нарийн ширийн зүйлийг гүнзгий солилцох шаардлагатай байна. Энэ үйл явцад "цахилгаан зүтгүүрийн систем" (电力牵引系统) гэсэн нэр томьёог зөв орчуулах нь маш чухал юм. Цахилгаан зүтгүүрийн систем нь цахилгаанжуулсан төмөр замын гол бүрэлдэхүүн хэсэг бөгөөд цахилгаан эрчим хүчийг механик энерги болгон хувиргах замаар галт тэрэгний хүчийг хангадаг. Төслийн солилцооны үеэр Хятадын техникчид цахилгаан зүтгүүрийн системийн ажиллах зарчим, техникийн үзүүлэлт, засвар үйлчилгээний цэгүүдийг Монголын талд дэлгэрэнгүй тайлбарлах

шаардлагатай байна. Хэрэв "цахилгаан зүтгүүрийн систем"-ийн орчуулга буруу байвал энэ нь Монголын техникчдийн системийн талаарх ойлголтод гажуудал үүсгэж, улмаар техникийн шийдлийг боловсруулах, тоног төхөөрөмжийн сонголт, барилгын ажлын явцад хоёр талын харилцаа холбоо, хамтын ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй юм.

Төслийн бодит солилцооны үеэр Хятадын техникийн ажилтнууд Монголын талд “таталт трансформатор” (牵引变压器), “шулуутгагч” (整流器), “таталтын мотор” (牵引电机) гэх мэт цахилгаан зүтгүүрийн системийн гол бүрэлдэхүүн хэсэг бүрийн үүрэг, үүргийг нэр томьёоны үнэн зөв орчуулах замаар Монголын талд дэлгэрэнгүй тайлбарлав. Зүтгүүрийн трансформаторыг цахилгаан зүтгүүрт тохирох хүчдэл болгон хувиргахад ашигладаг Шулуутгагч нь зүтгүүрийн хөдөлгүүрийг тогтвортой эрчим хүчээр хангахын тулд хувьсах гүйдлийг хувиргадаг. Эдгээр нэр томьёог үнэн зөв орчуулж, нарийвчилсан тайлбар хийснээр Монголын техникчид цахилгаан зүтгүүрийн системийн ажиллах зарчим, техникийн шаардлагуудыг тодорхой ойлгож, харилцан ойлголцол, нэр томьёоны буруу ойлголтоос үүдэн ажил удаашрахаас үр дүнтэйгээр техникийн солилцоонд зөвшилцөлд хүрч чадсан. Хоёр талын техникийн ажилтнууд зүтгүүрийн трансформаторын сонголтын талаар ярилцахдаа "таталтын трансформатор" гэсэн нэр томьёоны талаар үнэн зөв ойлголттой болсны үндсэн дээр трансформаторын хүчин чадал, хүчдэлийн түвшин, богино залгааны эсэргүүцэл гэх мэт техникийн үзүүлэлтүүдийн талаар гүнзгийрүүлэн ярилцаж, төсөлд хамгийн тохиромжтой трансформаторын загварыг хамтран тодорхойлж, цахилгаанжуулалтын өөрчлөлтийн төслийн ажлыг саадгүй явуулах боломжийг хангасан.

Жишээлбэл, төмөр замын дохиоллын системийн техникийн харилцаанд "хоорондоо түгжих систем" (联锁系统) гэсэн нэр томьёог үнэн зөв орчуулах нь гол үүрэг гүйцэтгэдэг. Түгжээний систем нь төмөр замын дохиоллын системийн чухал хэсэг бөгөөд унтраалга, дохионы машин, маршрут хоорондын харилцан хязгаарлалтыг хянах замаар галт тэрэгний аюулгүй байдлыг хангадаг. Хятад Монголын төмөр замын дохионы системийг шинэчлэх, шинэчлэх төсөлд Хятадын техникчид цоожны шинэ системийн үйл ажиллагаа, онцлогийг Монголын талд танилцуулах хэрэгтэй байна. Хэрэв “хоорондоо түгжих систем” гэж буруу орчуулбал Монголын тал цоожны системийн ажиллах механизм, аюулгүй байдлын арга хэмжээг ойлгохгүй, улмаар төслийн хэрэгжилтэд эргэлзээ төрүүлж болзошгүй юм. Нэр томьёог үнэн зөв орчуулснаар Хятадын техникчид түгжээний системийн ажиллах зарчмуудыг, тухайлбал, логик хэлхээгээр дамжуулан унтраалга, дохио, маршрут хоорондын уялдаа холбоог хэрхэн хэрэгжүүлэх, түүнчлэн өөр өөр нөхцөл байдалд түгжигдэх системийн удирдлагын стратегийг нарийвчлан тайлбарлав. Эдгээр нэр томьёо, техникийн зарчмуудыг ойлгосны дараа Монголын техникчид төслийн хэлэлцүүлэг, шийдвэр гаргахад идэвхтэй оролцож, төмөр замын дохионы системийн аюулгүй байдал, найдвартай байдлыг сайжруулах үүднээс дохионы системийг шинэчлэх шинжлэх ухааны үндэслэлтэй төлөвлөгөөг хамтран боловсруулжээ.

② Төмөр замын тээврийн аюулгүй байдал, үр ашигтай байдлыг хангана.

Төмөр замын тээврийн салбарт аюулгүй байдлыг нэн тэргүүнд тавьж, төмөр замын тээврийн нэр томьёог зөв орчуулах нь төмөр замын тээврийн аюулгүй байдлыг хангахад, ялангуяа галт тэрэгний цагийн хуваарь, дохионы заавар зэрэг гол холбоосуудад нэн чухал юм. Галт тэрэгний диспетчерийн ажил нь галт тэрэгний үйл ажиллагааг зохицуулах, урьдчилан тогтоосон төлөвлөгөөний дагуу галт тэрэгний аюулгүй, цаг хугацаанд нь явахыг хангах үүрэгтэй. Галт тэрэгний диспетчерийн явцад диспетчерийн зааварчилгаа, галт тэрэгний ажиллагааны талаарх

мэдээллийг дамжуулахын тулд олон тооны мэргэжлийн нэр томьёо шаардлагатай. "Галт тэрэгний захиалга" (列车命令) гэдэг нь галт тэрэгний дугаар, явах маршрут, зогсоол, зам тавих, гүйцэж түрүүлэх шаардлага гэх мэт галт тэрэгний үйл ажиллагааны талаар галт тэрэгний диспетчерээс зүтгүүрийн машинист өгсөн заавар юм. Хэрэв "галт тэрэгний захиалга" (列车命令) гэсэн орчуулга буруу байвал зүтгүүрийн машинч диспетчерийн зааврыг буруу ойлгоход хүргэж, улмаар галт тэрэгний хэвийн ажиллагааны дараалалд нөлөөлж, аюулгүй байдлын осолд хүргэж болзошгүй юм. Хятад-Монголын төмөр замаар хил дамнасан тээвэрлэлтийн явцад Хятадын диспетчер Монголын зүтгүүрийн машинист "галт тэрэгний захиалга" (列车命令) өгөх үед орчуулгад хазайлт гарсан тохиолдолд монгол машинч буруу зааварчилгааг мөрдөж тухайн хэсэг дотор галт тэрэг мөргөх, араас нь мөргөх зэрэг зөрчил үүсэж, улмаар төмөр замын тээврийн аюулгүй байдалд ноцтой аюул учруулж болзошгүй юм.

Төмөр замын тээврийн аюулгүй ажиллагааны горимын хувьд холбогдох нэр томьёог үнэн зөв орчуулах нь чухал юм. Төмөр замын тээврийн аюулгүй ажиллагааны үйл ажиллагааны журам нь төмөр замын тээвэрлэлтийн явцад боловсон хүчин, тоног төхөөрөмж, ачааны аюулгүй байдлыг хангах зорилгоор боловсруулсан олон тооны мэргэжлийн нэр томьёо агуулсан үйл ажиллагааны техникийн үзүүлэлтүүд, шаардлагууд юм. "Яаралтай тоормослох" (紧急制动) гэдэг нь галт тэрэг осолд орох үед осол гарахгүйн тулд жолоочийн хурдан тоормослох арга хэмжээ юм. "Яаралтай тоормослох" гэдэг үгийг буруу орчуулсан тохиолдолд жолооч яаралтай тоормосны утга учир, үйл ажиллагааг цаг тухайд нь ойлгож чадахгүй, ослын үед тоормосны үр дүнтэй арга хэмжээ авч чадахгүй, улмаар осолд хүргэж болзошгүй юм. Төмөр замын тээврийн хэрэгслийн засвар үйлчилгээний үйл ажиллагааны журамд "хяналт, засвар үйлчилгээний журам" (检修程序) нь тээврийн хэрэгслийн засвар үйлчилгээний үе шат, арга, техникийн шаардлагыг тусгасан бөгөөд үүнд "тосолгоо" (润滑), "чангалах" (紧固), "тэгшлэх" (校准) зэрэг мэргэжлийн нэр томьёо багтсан болно. Хэрэв эдгээр нэр томьёог үнэн зөв орчуулаагүй бол засвар үйлчилгээний ажилтнууд буруу үйлдлийн журмын дагуу засвар үйлчилгээ хийж, тээврийн хэрэгслийн засвар үйлчилгээний чанарт нөлөөлж, улмаар аюулгүй байдалд аюул учруулж болзошгүй юм.

ДҮГНЭЛТ

1. Монгол Улсад төмөр замын бүтээн байгуулалт эрчимтэй хөгжиж, төмөр замын техник технологи хурдацтай хөгжиж байгаа энэ үед олон улсын солилцоо, хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх нь улам бүр чухал болж байгаа ч энэ чиглэлийн шинжлэх ухааны баримт бичгийн орчуулгын түвшнийг дээшлүүлэх шаардлагатай хэвээр байна.
2. Төмөр замын техникийн нэр томьёог зөв хэрэглэх нь аюулгүй ажиллагаа, оновчтой харилцаа, стандартын дагуу ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлдэг тул буруу орчуулга, буруу ойлголт нь төмөр замын осол, гэмтэл, буруу ажиллагаа, санхүүгийн хохирол үүсгэхээс гадна хууль эрх зүйн зөрчилд хүргэж болзошгүйг алхам тутамдаа харгалзах нь зүйтэй.
3. Нэр томьёоны стандартчилал, мэргэжлийн сургалт, мэргэжилтнүүдийн хамтын ажиллагаа, албан ёсны толь бичиг, стандартыг хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Түүнчлэн орчуулагч нь мэргэжлийн нэр томьёог товч бөгөөд оновчтой, цомхон, эмх цэгцтэй, бүтцийн дагуу, тодорхой агуулгатай, үнэн зөв илэрхийлэхийн тулд эх бичвэрийн утгыг өөрчлөхгүйгээр орчуулах эрдмийг зөв, оновчтой ашиглах ёстой.

НОМЗҮЙ

Англи хэлээр

- Gao, J. Z. (2009). *Historical Dictionary of Modern China (1800-1949)*. Maryland : Scarecrow Press. pp. 424–426. .
- Jamts. (2024, 08 05). *Mongolian Railway*. Retrieved from <https://www.amicusmongolia.com/trans-mongolian-railway.html>
- Köll, E. (2019). *Railroads and the Transformation of China*. London: Harvard University Press.
- Kumar, S. (2022). *China-Mongolia Relations and the Economic Corridor*. In S. Kumar, China's BRi in DiffeRent Regions of the WoRlDCoopeRation, ContRaDiCtions anD ConCeRns (p. 214). New Delhi: KW Publishers Pvt LtdNew Delhi.

Монгол хэлээр

- Батбямба, Т. (2023). *Стандарт дахь нэр томъёоны бүтцэд хийсэн тоон шинжилгээ*. Хэрэглээний хэл шинжлэл, Tom. VIII, Fasc.2, 16-25.
- Батбямба, Т. (2024). *Стандартчилсан нэр томъёоны сан дахь дан бүтэцтэй нэр томъёоны дагаврын байр, харьцаа*. Хэрэглээний хэл шинжлэл сэтгүүл, Tom. IX, Fasc.2, 24-39.
- Булигирмаа. Л, (2017), *Төмөр замын цахилгаанжуулалт*, Улаанбаатар хот, 527 тал.
- Запорожцев. Г.П, (1965), *БНМАУ-ын төмөр замын ерөнхий курс*, Уб., Төмөр замын хэвлэх үйлдвэр.
- Нэргүйжаргал. Б, Эгшиг. Ш, Сэлэнгэмөрөн. Ч, (2023), “*Орчуулагчийн биеийн өгөгдөл, сэтгэлзүйн чадамж*”, Орчуулгын чадамжийн асуудал, Орчуулгазүй 11, 14 тал.
- Пүрэвсүрэн. Б, Эгшиг. Ш, Нэргүйжаргал. Б, Даваасүрэн. Б, (2023) “*Орчуулагчийн ерөнхий мэдлэгийн чадамж*”, Орчуулгын чадамжийн асуудал, Орчуулгазүй 11, тал.
- Саруул. Л, (2022), *Барилга архитектурын салбарын зарим нэр томъёоны орчуулгад хийсэн дүн шинжилгээ*, “Нэр томъёоны орчуулга, хэрэглээ” улсын хэмжээний эрдэм шинжилгээний хурлын эмхэтгэл-V, Дархан, 51-56 тал.
- Хэлний Бодлогын Үндэсний Зөвлөл, (2016.9.8). *Хятад хэлний үеийн галиг*. Улаанбаатар хот: ХБҮЗ.
- Эгшиг. Ш, (2022), “*Монгол уран зохиолын хятад орчуулгын асуудалд*”, Монгол уран зохиолын гадаад хэлээрх орчуулгын асуудалд, , vol. 10, 1-10 тал.

Хятад хэлээр

- Wei Xiangqing, *The Name and Reality of China Terminology: Some Thoughts on the Identification of Its Problem Domain*, 2010:165-167
- Wei Xiangqing. The Name and Reality of China Terminology: Some Thoughts on the Identification of Its Problem Domain [J]. China Terminology, 2021, 23(2): 3-10.
- 《铁道概论》,中国铁道出版社, 2020, pp 431.

Цахим сурвалж

<https://www.unescap.org/sites/default/files/Learning%20Material-Railway%20Transport.Mongolian.pdf>

<https://www.term.org.cn/EN/abstract/abstract11798.shtml>

<https://m.bookschina.com/8528577.htm>

ХАВСРАЛТ

№	Монгол нэр томьёо	Хятад нэр томьёо
1	тогтворжуулагч	道砟
2	галт тэрэг бүрэлдэх	列车编组
3	хөдөлгөөний урсгалын зохион байгуулалт	车流组织
4	аюулгүй байдлын эрсдэл	安全风险
5	аюулгүй байдлын удирдлагын тогтолцоо	安全管理体系
6	ачаа ачих төхөөрөмж	货物装卸设备
7	ачих буулгах журам	装卸作业流程
8	вагон бүлэглэх	车辆编组
9	галт тэрэгний бүрдүүлэлтийн төлөвлөгөө	列车编组计划
10	төмөр замын бэхэлгээ	轨道扣件
11	хэсгийн дохио блок хэсгийн дохио	闭塞信号
12	усан цамхаг	水塔
13	цахилгаан зүтгүүрийн систем	电力牵引系统
14	таталт трансформатор	牵引变压器
15	шулуутгагч	整流器
16	таталтын мотор	牵引电机
17	хоорондоо түгжих систем	联锁系统
18	галт тэрэгний захиалга	列车命令
19	яаралтай тоормослох	紧急制动
20	хяналт, засвар үйлчилгээний журам	检修程序
21	тосолгоо	润滑
22	чангалах	紧固
23	тэгшлэх	校准